

Pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU

ISTORIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
vol. I

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PĂCURARIU, MIRCEA

Istoria Bisericii Ortodoxe Române / pr. prof. dr. Mircea Păcurariu. - Iași, 2004

3 vol.

ISBN 973-8179-61-0

Vol. 1. - 2004.-Bibliogr.-Index.-ISBN 973-8179-60-2

28(075.8)

281.95(091)(075.8)

© TRINITAS, 2004

3 vol. ISBN 973-8179-61-0

vol. 1 ISBN 973-8179-60-2

Pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU

**ISTORIA
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
vol. I**

IAȘI, 2004

CUVÂNT ÎNAINTE

*Cu ajutorul lui Dumnezeu, vede din nou lumina tiparului manualul de **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, în trei volume, întocmit de Părintele Profesor Mircea Păcurariu de la Facultatea de Teologie din Sibiu.*

*În învățământul nostru teologic, studiul Istoriei Bisericii Ortodoxe strămoșești ocupă un loc aparte, nu numai pentru rolul său didactic, ci și pentru că contribuie la cultivarea sentimentelor de dragoste de neam și de Biserica Ortodoxă națională în sufletul viitorilor slujitori ai altarelor străbune. De-a lungul zbuciumatei sale istorii de două mii de ani, Biserica Ortodoxă s-a identificat în permanență cu idealurile spirituale și naționale ale poporului român pe care-l păstorea. Învățătura creștină – predicată inițial de Sfântul Apostol Andrei în teritoriul dintre Dunăre și Mare – s-a răspândit treptat pe pământul românesc de astăzi o dată cu formarea poporului român, încât se poate vorbi de două procese paralele: încreștinarea și etnogeneza. În acest sens, regretatul arheolog Radu Vulpe sesiza faptul că „toate popoarele din jurul nostru își cunosc data precisă când au devenit creștine, cu anul și uneori chiar ziua, căci toate au adoptat noua religie târziu, din calcule politice, minuțios chibzuite. Poporul nostru, însă, n-o poate preciza, deoarece n-are certificat de botez. S-a născut creștin, în mod spontan, natural, o dată cu formarea romanității sale, la a cărei desăvârșire creștinismul popular și-a adus contribuția cea mai de seamă. Noi suntem români fiindcă suntem creștini și creștini, fiindcă suntem români” (vol. **De la Dunăre la Mare**, Galați, ed. II, 1979, p. 21).*

De la încreștinarea și formarea sa ca neam, poporul român a avut în Biserica sa ortodoxă un permanent îndrumător nu numai în probleme spirituale, ci și în cele de ordin cultural-artistic, social-umanitar și național-patriotic.

Biserica a fost aceea care a îndrumat veacuri în șir activitatea culturală din țările românești, prin școli, manuscrise și cărți tipărite. În mănăstirile și schiturile noastre, ctitorite de domnitori sau de smeriți călugări, a înflorit nu numai cultura, ci și arta românească, cu toate formele ei de manifestare: arhitectură, pictură, sculptură, broderie, muzică. În incinta unor mănăstiri au luat ființă primele așezăminte de asistență socială: spitale, azile pentru bătrâni și bolnavi.

Prin slujitorii ei, ierarhi, preoți de mir și călugări, Biserica strămoșească a sprijinit poporul pe care-l păstorea în toate luptele lui pentru eliberare națională, pentru dreptate socială și mai ales pentru realizarea unității sale de stat.

În afară de aceasta, Biserica Ortodoxă Română, alături de domnitorii Țării Românești și ai Moldovei, a sprijinit efectiv lupta popoarelor creștine din sud-estul Europei pentru eliberarea lor de sub dominația otomană.

Iată atâtea motive care ne obligă să cunoaștem cât mai temeinic trecutul Bisericii noastre strămoșești, cu toate opresiunile pe care le-a îndurat din partea unor cârmuitori de alt neam și lege – mai ales în teritoriile intracarpatică, în Dobrogea, Bucovina și Basarabia –, cu toate realizările ei, cu toată munca statornică și devotată pe care a depus-o în slujba fiilor ei duhovnicești.

*Binecuvântăm strădania autorului de a da la lumină o ediție nouă a manualului de **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, mult îmbunătățită față de cele anterioare, precum și pe aceia care se vor osteni să culeagă învățăminte folositoare de suflet creștinesc și românesc din paginile ei.*

† TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, la Praznicul Învierii Domnului,
anul 2003

CUVÂNTUL AUTORULUI

Epuizarea într-un timp foarte scurt a celor două ediții din manualul universitar de Istoria Bisericii Române, ca și buna primire de care s-a bucurat din partea studenților teologi și a altor iubitori ai trecutului românesc ne face să dăm acum la tipar o nouă ediție, mult îmbunătățită față de primele. Am ținut mereu seama de rezultatele la care au ajuns cercetările istorice, dar am procedat și la unele schimbări în structura materialului expus.

Nădăjduim ca și această ediție să fie primită cu interes de toți aceia care doresc să cunoască trecutul atât de bogat în fapte al poporului român și al Bisericii sale strămoșești. Strădania autorului va fi astfel pe deplin răsplătită.

Adresez și pe această cale, sincere mulțumiri Înalț Prea Sfinției Sale Dr. Daniel Ciobotea, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, ierarhul cărturar și neobosit îndrumător al activității editoriale, pentru dragostea cu care a acceptat reeditarea acestei lucrări la Editura TRINITAS din Iași.

Un cuvânt de mulțumire adresez și Părintelui Consilier Nicolae Dascălu și tuturor colaboratorilor săi din cadrul acestei Edituri, care au depus o stăruință vrednică de laudă în vederea apariției acestei cărți în cele mai bune condiții grafice.

Pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU

ABREVIERI

An. Acad. Rom. M.S.I., s.t.	=	Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, seria, tomul
AB	=	Arhivele Basarabiei, Chișinău
ACMIT	=	Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice – Transilvania, Cluj
AIIAI	=	Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol din Iași
AIIC	=	Anuarul Institutului de Istorie din Cluj
AMN	=	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
BCMI	=	Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
BMI	=	Buletinul Monumentelor Istorice, București
BOR	=	Biserica Ortodoxă Română, București
CL	=	Cercetări de Lingvistică, București
GB	=	Glasul Bisericii, București
LL	=	Limbă și Literatură, București
LR	=	Limba Română, București
MA	=	Mitropolia Ardealului, Sibiu
MB	=	Mitropolia Banatului, Timișoara
MMS	=	Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași
MMB – TV	=	Mitropolia Moldovei și Bucovinei – Teologie și Viață, Iași
MO	=	Mitropolia Olteniei, Craiova
RB	=	Revista Bibliotecilor, București
RESEE	=	Revue des Études Sud-Est Européennes, Bucarest
RI	=	Revista Istorică, București
RIR	=	Revista Istorică Română, București
RMM	=	Revista Muzeelor și Monumentelor, București

RP	=	Revista de Pedagogie, București
RRH	=	Revue Roumaine d'Histoire, Bucarest
RSIAB	=	Revista Societății Istorice- Arheologice-Bisericești, Chișinău
RT	=	Revista Teologică, Sibiu
SCB	=	Studii și Cercetări de Bibliologie, București
SCDB	=	Studii și Cercetări de Documentare și Bibliologie, București
SCI	=	Studii și Cercetări Istorice, Iași
SCIA	=	Studii și Cercetări de Istoria Artei, București
SCIL	=	Studii și Cercetări de Istorie Literară, București
SCILF	=	Studii și Cercetări de Istorie Literară și Folclor, București
SCIV	=	Studii și Cercetări de Istorie Veche, București
SCIVA	=	Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
SCL	=	Studii și Cercetări Lingvistice, București
SLLF	=	Studii de Limbă Literară și Filologie, București
SMIM	=	Studii și Materiale de Istorie Medie, București
ST	=	Studii Teologice, București

CUPRINS

Cuvânt înainte	
(† <i>TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române</i>)	5
Cuvântul Autorului	
(<i>Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu</i>)	7
Abrevieri	8

INTRODUCERE

A. Obiectul, definiția, însemnătatea, scopul, metoda de cercetare și periodizarea Istoriei Bisericii Ortodoxe Române	11
B. Științele auxiliare ale Istoriei Bisericii Ortodoxe Române	21
C. Izvoarele Istoriei Bisericii Ortodoxe Române	27
D. Literatura Istoriei Bisericii Ortodoxe Române (Bibliografie generală)	41

PERIOADA ÎNTÂI (secolele II-VI)

I. Începuturile vieții creștine pe teritoriul țării noastre	55
II. Mărturii lingvistice referitoare la originea și vechimea creștinismului la români	66
III. Martiri creștini în provinciile romane dunărene la începutul secolului al IV-lea	76
IV. Mărturii arheologice despre răspândirea creștinismului în nordul Dunării în secolele III-IV	84
V. Creștinismul daco-roman în nordul Dunării în secolul al IV-lea. Mărturii literar-istorice	96
VI. Creștinismul daco-roman în sudul Dunării în secolul al IV-lea. Sinoadele împotriva arienilor	105
VII. Creștinismul daco-roman la sfârșitul secolului al IV-lea și în secolul al V-lea	115

VIII. Episcopia Tomisului	127
IX. Monumente de artă bisericească în Scythia Minor (Dobrogea) în secolele IV-VI	142
X. Creștinismul daco-roman în secolul al VI-lea. Arhiepiscopia Iustiniana Prima	155

PERIOADA A DOUA
(secolele VII-XIV)

I. Biserica românească în secolele VII-XI	167
II. Biserica românească în sudul Dunării în secolele X-XIV	182
III. Viața bisericească a românilor din Transilvania și Banat în secolele IX-XIII	191
IV. Viața bisericească în Dobrogea în secolele VII-XIV	204
V. Viața bisericească a românilor din teritoriile extracarpatiche în secolele XII și XIII	215

PERIOADA A TREIA
(Evul Mediu: secolele XIV-XVIII)

I. Începuturile Mitropoliei Ungrovlahiei (Țării Românești)	229
II. Mitropolia Ungrovlahiei după 1359. Înființarea Mitropoliei Severinului	237
III. Începuturile Mitropoliei Moldovei	245
IV. Viața bisericească a românilor din Transilvania în secolele XIV-XV și începutul secolului al XVI-lea	256
V. Începuturile monahismului în Biserica Ortodoxă Română. Nicodim de la Tismana	269
VI. Mănăstiri și biserici în Țara Românească și Moldova în secolul al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea	279
VII. Mănăstirile și bisericile românești din Transilvania, Banat și Maramureș în secolele XIII-XV	290
VIII. Mitropoliile Ungrovlahiei și Moldovei în prima jumătate a secolului al XV-lea	299
IX. Mitropoliile Ungrovlahiei și Moldovei în a doua jumătate a secolului al XV-lea	309
X. Episcopiiile Romanului și Rădăuților în secolul al XV-lea	320

XI. Mănăstirile din Țara Românească și Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea	328
XII. Arta bisericească în Țările Române în secolele XIV-XV	343
XIII. Literatura teologică în Țările Române în secolele XIV-XV	364
XIV. Legăturile Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici Ortodoxe în secolele XIV-XV	377
XV. Mitropolia Ungrovlahiei în prima jumătate a secolului al XVI-lea	387
XVI. Mitropolia Ungrovlahiei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și primele decenii ale secolului al XVII-lea	396
XVII. Episcopiile Râmnicului și Buzăului în secolul al XVI-lea	404
XVIII. Mitropolia Moldovei în secolul al XVI-lea	411
XIX. Episcopiile Romanului și Rădăuților în secolul al XVI-lea	423
XX. Mitropolia Transilvaniei în secolul al XVI-lea	432
XXI. Episcopia Vadului	443
XXII. Literatura teologică în manuscris în Țările Române în secolul al XVI-lea	449
XXIII. Activitatea tipografică în Țara Românească în secolul al XVI-lea. Ieromonahul Macarie, Dimitrie Liubavici și Ieromonahul Lavrentie	464
XXIV. Activitatea tipografică în Transilvania în secolul al XVI-lea. Filip Moldoveanul și Diaconul Coresi	474
XXV. Mănăstirile din Țara Românească și Moldova în secolul al XVI-lea. Viața monahală	490
XXVI. Arta bisericească în Țările Române în secolul al XVI-lea	506
XXVII. Preoțimea ortodoxă română în secolele XIV-XVI	530
XXVIII. Legăturile Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici Ortodoxe în secolul al XVI-lea	541
Indice de nume	554
Indice de locuri	572
Indice de lucrări	585